

Beszámoló
a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról
(2022. január 1. – 2022. december 31.)

1. Fő célok

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program hosszú évek előkészítő munkáját követően, a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával 2022. január 1-jén indult útjára. A projekt célja a magyar nyelvterület jelenkori és történeti helyneveinek összegyűjtése és dokumentálása többféle platformon (adatbázisban és kiadványok formájában).

2. Szervezeti felépítés

2.1. Együttműködési megállapodások

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program 10 éves időintervallumban a Kárpát-medence egészére kiterjedően folytat egyidejűleg helynévgyűjtést és -feldolgozást. A nagy térbeli kiterjedtség és az egyidejűség kritériuma az **intézmények széles körű együttműködését** követeli meg: a program csak ilyen keretek között végezhető eredményesen.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Programba ezidáig **23 intézmény, tudományos műhely** kapcsolódott be: hazai (13) és határon túli (10) egyetemek magyar nyelvtudományi tanszékei, intézetei, illetve tudományos szervezetek. Az érintett intézmények székhelyei: Budapest (ELTE, KGRE, PPKE), Debrecen, Eger, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Szombathely, Veszprém, illetve Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Nyitra, Komárom, Beregszász, Újvidék, Maribor.

Az érintett intézmények illetékes vezetői szándéknyilatkozatban jelezték a Magyar Nemzeti Helynévtár Programban való részvételi szándékukat. A csatlakozott intézmények teljes listája itt tekinthető meg: <https://mnhp.unideb.hu/intezmenyek.php>.

2022 végén **együttműködési megállapodást** kezdeményezett a Magyar Nemzeti Helynévtár Programot befogadó Debreceni Egyetem az ELKH Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézetével egy *Magyar Nemzeti Helynévatlasz* létrehozására.

2.2. Koordinátorok

A programhoz kapcsolódó intézményekben és térségekben koordinátorok végeznek közvetlen operatív, irányító munkát.

A **térségi koordinátorok** az egyes határon túli térségekben folyó munka intézményi összehangolását végzik, felkutatva azokat a lehetséges szereplőket, akik a program sikeres megvalósítását elősegíthetik. Emellett összefogják az adott térségben működő intézményi koordinátorok munkáját is. Térségi koordinátorok az alábbi területeken működnek: Erdély, Partium, Vajdaság, Felvidék, Kárpátalja.

Az **intézményi koordinátorok** a programban részt vevő azon intézményekben segítik a munkát, amelyek folyamatosan részt vesznek a program céljainak megvalósításában. Az egyetemi tanszékeken, tudományos intézményekben tevékenykedő koordinátorok szervezik a munkatársak szakmai képzését, segítik az egyéni kutatómunka szakmai feltételeinek megteremtését, ellenőrzést gyakorolnak a munka egyes fázisaiban, és ezzel biztosítják, hogy a publikált anyagok a tudományos követelményeknek megfelelően jelenjenek meg.

(A térségi és intézményi koordinátorok névsora itt tekinthető meg: <https://mnhp.unideb.hu/kutatocsoport.php>, s ezen belül a *Koordinátorok* menüpont alatt.)

2.3. A program irányításának struktúrája

A program szervezeti felépítésének kialakításakor irányító-ellenőrző funkcióval bíró testületeket is létrehoztunk.

Az **Akadémiai Tanácsadó Testület** (ATT) tagjai az általuk képviselt tudományterületek szempontjainak figyelembevételével értékelik a kutatási program rövid és hosszú távú terveit, ezek megvalósulását, és részt vesznek a program optimális működésének kialakításában. Segítik a multidiszciplináris tudományos kapcsolatrendszer kiépítését, az érintkező tudományterületek szakembereinek a

programba történő bevonását. Tevékenységükkel hozzájárulnak a magas szintű szakmai munka kialakításához és fenntartásához. Az ATT tagjai: Benkő Elek, Csernicskó István, Kiss Jenő, Kocsis Károly, Paládi-Kovács Attila, Péntek János, Solymosi László, Zsoldos Attila akadémikusok.

Az **Irányító Testület** (IT) végzi a program szervezését és irányítását, kidolgozza és a megfelelő testületek elé terjeszti a program rövid és hosszú távú céljait. Létrehozza a működés szervezeti kereteit, gondoskodik a tudományos szervezeteknek és az egyéni kutatóknak a programba történő bevonásáról. Megszervezi a kutatómunkára való felkészítésüket, biztosítja az eredményes munkavégzés feltételeit. Ellenőrzi az elvégzett munka színvonalát, és gondoskodik arról, hogy a kutatási eredmények hasznosuljanak mind a tudományos közösség, mind pedig a szélesebb közönség körében. Évente beszámol a kutatási program által elvégzett munkáról. A testület tagjai a program egy-egy részterületének munkáját felügyelik és irányítják. A testület operatív irányító munkát végez, és hetente ülésezik. Az IT tagjai: Hoffmann István (programvezető), Tóth Valéria (tudományos vezető), Rácz Anita (kapcsolati vezető), Gacsályi-Bába Barbara (innovációs vezető), Nagy Katalin (szervezési vezető).

A **Programtanács** (PT) az Irányító Testület tagjaiból, valamint a Magyar Nemzeti Helynévtár Program kutatóinak hat képviselőjéből áll. A kutatói képviselőlet lokális értelemben arányosan lefedi a program kutatási térségét. A programtanács rendszeresen áttekinti a kutatási program helyzetét, értékeli az előző időszakban elvégzett munkát, és előkészíti a következő időszak tevékenységét. A PT tagjai: az IT tagjai mellett Bárh M. János (ELTE), Czirfusz Viktória (hallgatói képviselő, ELTE), Karmacs Zoltán (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola), Pelczéder Katalin (Pannon Egyetem), Tamásné Szabó Csilla (Erdélyi Múzeum-Egyesület), Török Tamás (Selye János Egyetem).

2.4. Munkatársak teljes és részmunkaidős alkalmazása

2022-ben a Magyar Nemzeti Helynévtár Program alkalmazásába került tudományos segédmunkatársi besorolásban négy kutató (Herczeg-Szép Szilvia, Németh Dániel, Hankusz Éva, Vékony Vivien); részfoglalkozású tudományos munkatársi besorolásban két kutató (Bárh M. János, Szilágyi-Varga Zsuzsa). A pénzügyi-adminisztratív-informatikai háttér működését a DE-n dolgozó négy munkatárs (Kecskeméti Legoza Eszter, Szűcs Imre, Zsoltánszky Renáta és Hamzáné Harsányi Ildikó) biztosítja.

3. A program tudományos megalapozása

Minthogy a programba nagyszámú gyűjtő kapcsolódik be, az egységes tudás- és ismeretanyagok megszerzése érdekében szükségesnek tartjuk azt, hogy a tudományterülettel kapcsolatba kerülők számára speciális felkészítést biztosítsunk. Ezt 2022-ben több szinten is igyekeztünk megvalósítani.

3.1. Alapvető tudásbázis kialakítása: tananyagok

2022-ben, a program első évében két online tananyag készült el a helynévgyűjtéshez és a helynév-feldolgozáshoz kapcsolódóan.

A *Bevezetés a helynév kutatásba* (E. Nagy Katalin – Szilágyi-Varga Zsuzsa – Kis Tamás) c. online tankönyv (<https://mnytud.arts.unideb.hu/bevhnkut/>) kettős feladatot lát el:

- egyrészt segíti az egyetemeken folyó névtani képzést;
- másrészt pedig gyakorlati ismereteket nyújt azok számára, akik részt vesznek a Magyar Nemzeti Helynévtár Programban.

A *magyar helynevek története* (Hoffmann István – Rácz Anita – Tóth Valéria – Kis Tamás) c. online tankönyv (<https://mnytud.arts.unideb.hu/mhntort/>)

- egyrészt a magyar helynevekről felhalmozott hatalmas mennyiségű ismeretanyagot szintetizálja, mégpedig a funkcionális nyelvszemlélet nézőpontját és módszereit alkalmazva;
- a névelméleti fejezete másrészt a szerzőknek a helynevek keletkezésével és változásával kapcsolatos alapvető nézeteit, névelméleti megfontolásait, valamint azt az elméleti keretet mutatja be, amely alapján a munka a nevek rendszerét és történetét tárgyalja.

3.2. Képzési programok indítása

A képzési program elsődleges célja a hallgatók névtani munkára történő felkészítése, ezért ennek a fő bázisát az egyetemek jelentik. A képzési program többféle formában valósult meg 2022-ben, s ezek

mindegyikét a további években is fontosnak tartjuk. A program a hallgatók elméleti és gyakorlati felkészítésére egyaránt hangsúlyt fektetett.

a) Kurzusok, elméleti felkészítés

A 2021/2022. tanév II. (tavaszi) félévében 12 hazai és határon túli intézményben (DE, DRHE, ELTE, ELTE-Berzsenyi, KRE, PPKE, PE, ME, EKKE; Kolozsvár, Nyitra, Újvidék) 12 olyan kurzust tartottak a kollégák, amelyek a helynévgyűjtés elméletét és módszereit tárgyalták.

A 2022/2023. tanév I. (őszi) félévében 5 kurzus zajlott ugyanebben a témakörben (DE, SzTE; Kolozsvár, Nyitra és Komárom).

A kurzusok listája itt érhető el: https://mnhp.unideb.hu/oktatas_kurzusok.php.

A két félév kurzusain összesen mintegy 100 hallgató vett részt.

E kurzusok fontos célja az, hogy – alapvetően a *Bevezetés a helynévkutatásba* című online tananyagra támaszkodva – felkészítse az egyetemi hallgatókat arra, hogy a szakmai képzést követően részt vehessenek a Magyar Nemzeti Helynévtár Program helynévgyűjtő munkájában.

b) Gyakorlati felkészítés: hallgatói helynévgyűjtő (adatbázis-építő) táborok

2022. január 24. és február 4. között adatbázis-építő tábort rendeztünk 17 hallgató részvételével.

- A tábor munkálatait E. Nagy Katalin és Katona Csilla koordinálta.
- A hallgatók főként Pesty Frigyes helynévgyűjteményének adatbázisba rendezésével foglalkoztak.

2022. június 7. és július 1. között három turnusban ugyancsak adatbázis-építő tábort szerveztünk, összesen 31 hallgató részvételével.

- A tábor munkálatait E. Nagy Katalin, Herczeg-Szép Szilvia és Katona Csilla koordinálta.
- A hallgatók egyrészt a választott településekre irányuló munkát végeztek, ami
  - a kéziratos források feldolgozását,
  - az élőnyelvi gyűjtőmunka és a levéltári adatfeltáró munka megtervezését,
  - a gyűjtők meglévő adatállományainak beillesztését jelentette a MNH mezőszerkezetébe.
- A hallgatók másrészt Kálnási Árpád és Jakab László *A Nyírbátori járás földrajzi nevei (1987)* című kötetének adatbázisba rendezésével foglalkoztak.

c) Gyűjtőutak, terepgyakorlatok

2022. június 20. és 25. között módszertani célú gyűjtőutat, terepgyakorlatot szervezett Budapestről Bárány M. János 10 hallgató (Balogh Roland József, Cselovszky Katinka, Czirfusz Viktória, Kulcsár Virág, Ragályi-Sártory Fruzsina, Szabó Anna, Tóth Judit, Tóth Nikolett, Török Sára, Wendl Dávid) részvételével a Kalocsa környéki falvakba. Az egyhetes rendezvényen Géderlak, Uszód, Ordas, Fajs, Öregcsertő, Szakmár, Homokmégy és Dunaszentbenedek településeken végeztek élőnyelvi gyűjtést, és megismerték a régió néprajzi-történeti-nyelvi sajátosságait. A közös gyűjtés – amelynek során 42 adatközlővel készítettek 70 órányi interjút – a tapasztalatok összegzésével, megbeszélésével zárult. A résztvevők közül a nyár folyamán többen is egyéni gyűjtőutakkal egészítették ki adataikat a települések helynévanyagából.

2022. augusztus 15. és 18. között Bába Barbara 3 hallgató (Bagdi Zsuzsanna, Tallárom Réka, Vasas Brigitta) részvételével módszertani célú gyűjtőutat, terepgyakorlatot szervezett a Borsod–Abaúj–Zemplén megyei Háromhután. A településre vonatkozó történeti forrásanyag feldolgozását követően négy napon át folytattak élőnyelvi gyűjtést, melynek során 14 adatközlővel készítettek 12 órányi interjút. Két hallgató az őszi folyamán kiegészítő gyűjtést is végzett a területen.

3.3. Kutatási segédanyagok

a) Bibliográfiai adatbázisok

A helynévgyűjtő és -feldolgozó munkát többféle adatbázis segíti: ezek arra vonatkozóan tartalmaznak többféle információt, hogy mely településekről jelentek meg az eddigiekben helynévgyűjtések, illetve milyen forrásokból nyerhetők hozzájuk kapcsolódóan helynévi adatok.

Folyamatosan épül az a **bibliográfiai adatbázis**, amely

- egyrészt a nyomtatásban megjelent helynévgyűjtéseket rögzíti (települések szerinti bontásban) – itt az egyes megyei, járási helynévgyűjtemények is helyet kaptak, szintén települések szerint megadva az információkat;
- másrészt a kéziratban lévő helynévgyűjtésekről szolgál információkkal (szintén települések szerinti bontásban).

A bibliográfiai adatbázis jelenleg **közel 7000 rekordot** számlál.

Külön adatbázis szolgál a **történeti és a levéltári források** rögzítésére. A MNH ugyanis az élőnyelvi gyűjtések mellett az adott településekre vonatkozó történeti adatokat is tartalmaz. A történeti forrásminimum meghatározásához, vagyis az egyes települések kapcsán feldolgozandó történeti források kijelöléséhez szükséges az, hogy a lehetséges történeti és levéltári forrásokról előzetesen adatbázis készüljön. (Ez praktikusán a források kötetekbeli rövidítéseinek meghatározásához is elengedhetetlen.) Az adatbázis kialakítása jelenleg zajlik.

b) Módszertani segédletek

Módszertani segédletként létrehoztunk egy **részletes útmutatót**, amely a Magyar Nemzeti Helynévtár adatbázisának kialakításához nyújt a helynévgyűjtők számára segítséget. Tárgyalja az adatbázis megszervezésének egyes mezőit, az azokban szerepeltetendő információtípusokat, példákat is gazdagon említve. A problematikusabbnak ítélt mezők (mint pl. a standard alak, illetve a táblanév megadása) kapcsán többszintű magyarázatra törekedtünk, hogy lehetőség szerint minden olyan jelenségről szó essen az útmutatóban, amellyel a gyűjtők az adatbázisba feltöltés során szembesülhetnek. A módszertani segédlet itt érhető el: https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek_modszertan.php.

3.4. Infrastrukturális feltételek

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének gépparkja és könyvtára a program rendelkezésére áll, de a géppark fejlesztésére nagyobb összegű beszerzések is történtek 2022-ben a programhoz kapcsolódóan (3 Dell Optiplex számítógép és egy iPad Pro 11).

4. A gyűjtőmunka megindítása

4.1. Élőnyelvi helynévgyűjtés és -feldolgozás

2022-ben **75 településen** indult meg **egyéni élőnyelvi** helynévgyűjtés. E települések közül

- 38 Magyarország területén található (11 Fejér megyében, 7 Bács-Kiskun megyében, 5-5 Hajdú-Bihar és Veszprém, 2-2 Szabolcs-Szatmár-Bereg és Vas, 1-1 pedig Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Nógrád, Zala és Heves megyék területén);
- 37 pedig a határokon túl (Szlovákiában 2, Romániában 34, Szerbiában 3 településen indult meg a helynévgyűjtés).

A terepmunkát megelőzően a gyűjtést végző hallgatók megkapták a települések kül- és belterületének térképszelvényeit is: a térképek elkészítésével Túri Zoltánt a DE Földtudományi Intézetének adjunktusát bízta meg a program.

4.2. Történeti forrásfeltárás

Pesty Frigyes helynévtárának (1864–1865) adatbázisa

Megkezdtük több megye (Bihar, Szatmár, Bereg, Heves, Pest-Pilis-Solt) névanyagának adatbázisba rendezését, s e megyék közül néhánynak (Bihar, Szatmár, Heves) a teljes adatbázisa is elkészült.

E munka keretében összesen **760 település** névanyagát rendeztük adatbázisba, amely jelenleg **25.299 rekordot** tesz ki.

Emellett elkészült **Ugocsa vármegye 1772 előttről való helyneveinek** adatbázisa, amely **11.636 rekordot** tartalmaz.

4.3. Az Irányító Testület úgy döntött, hogy a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében hozzáférhetővé teszi **Pesty Frigyes 1864–1865-ben összegyűjtött helynévtárának** eddig még kiadatlan

részeit. E forrás a 19. század leggazdagabb helynévtörténeti dokumentuma a Magyar Királyság csaknem teljes területéről. A kiadási munkálatok irányításával az Irányító Testület Kis Tamást, a Debreceni Egyetem docensét bízta meg. 2022-ben **Máramaros** munkálatai folytak, amelyben Mizser Lajos hagyatékát is felhasználva Sebestyén Zsolt vett részt. A 166 település anyagát tartalmazó kötet – amely a további kiadandó kötetek számára is mintaként szolgál – megjelenése 2023 elején várható.

Emellett folyik Nógrád és Kolozs vármegyék anyagának lejegyzése is.

(E kutatási program jelentős külső segítséget is kapott: az Országos Széchényi Könyvtár ugyanis a Magyar Nemzeti Helynévtár Program rendelkezésére bocsátotta Pesty Frigyes 1864-ben összeállított helynévtárának digitalizált változatát, hogy a program a névtár adatait a Magyar Nemzeti Helynévtár adatbázisában felhasználhassa, illetve a gyűjtemény eddig kiadatlan részeit kiadásra előkészítse, megjelentesse.)

5. Disszemináció

Az elsődleges cél e téren 2022-ben az volt, hogy a programot minél szélesebb körben megismertessük. Ez egyelőre csupán szóbeli formában történhetett meg tekintve, hogy hivatalosan csak 2022. december 1-jén indult el a program.

5.1. Előadások

- Hoffmann István, a Magyar Nemzeti Helynévtár Program vezetője az egi Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról **2022. április 25-én** előadást tartott.
- Az 5. Partium-konferencián, a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen **2022. május 20-án** a Magyar Nemzeti Helynévtár Programhoz kapcsolódóan több előadás is elhangzott.
  - Rácz Anita (Helynévtörténeti adalékok Bihar vármegye korai településtörténetéhez címmel) plenáris előadást tartott.
  - Tóth Valéria (A Magyar Nemzeti Helynévtár Program címmel), Hoffmann István (Helynévgyűjtés a Magyar Nemzeti Helynévtár program keretében a Partium térségében címmel) és Hankusz Éva (Határnevek összevető vizsgálata a szatmári térségben címmel) pedig szekcióelőadással szerepelt a konferencián.
- Hoffmann István **2022. november 8-án** Újvidéken tartott *A Magyar Nemzeti Helynévtárról* címmel előadást.
- Hoffmann István Kolozsváron, az Erdélyi Múzeum-Egyesület *A Magyar Tudomány Napja Erdélyben* fórumán **2022. november 18-án** *A helynevek mint a Kárpát-medence történetének forrásai* címmel plenáris előadást tartott. Az ünnepi ülésen az Erdélyi Múzeum-Egyesület Hoffmann István jelentős kutatói és tudományszervezői, valamint az EME keretében folyó helynévkutató munkát támogató tevékenységét a Gróf Mikó Imre-emlékéremmel ismerte el.

5.2. Műhelymegbeszélések

- **2021. december 17-én** online formában tájékoztató megbeszélést szerveztünk a program lehetséges munkatársai számára. A műhelymegbeszélésen 45 fő vett részt, akik 9 hazai és 4 határon túli intézményt képviseltek.
- **2021. december 20-án** online formában tájékoztató megbeszélést szerveztünk a programba jelentkező hallgatók számára. A műhelymegbeszélésen a DE 17 hallgatója vett részt, akik megalakították a DE hallgatói helynévkutató munkacsoportját.
- **2022. június 15–16-án** a 15. Helynévtörténeti Szeminárium keretében a résztvevők műhelymegbeszélést tartottak a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról. A rendezvényen a program néhány résztvevője (Németh Dániel, Bagdi Zsuzsanna, Tallárom Réka és Vasas Brigitta) előadás formájában is beszámolt az eddig végzett helynévgyűjtő munkájáról.
- **2022. szeptember 9-én** online hallgatói workshopot tartottunk, amelyen több felsőoktatási intézmény (a Pannon Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem és a Debreceni Egyetem) képviselőiben összesen 20 fő vett részt. A megbeszélésen a nyár folyamán végzett egyéni és csoportos helynévgyűjtő terepmunka általános tapasztalatait vitatták meg a résztvevők.

- **2022. október 10-én** az Alkalmazott Név kutatás 2022 c. konferencia keretében Budapesten kerekasztal-beszélgetést szerveztek azon hallgatók részvételével, akik Kalocsa környéki településeken, illetve Háromhután végeztek gyűjtőmunkát. Az eszmecsere fő célja az élőnyelvi gyűjtés során szerzett módszertani tapasztalatok megosztása volt.
- **2022. november 19-én** a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen zajlott a programról megbeszélés Hoffmann István, Csomortáni Magdolna, Péntek János és magyar szakos egyetemi hallgatók részvételével.
- **2022. december 16-án** online formában tájékoztató megbeszélést tartottunk a Magyar Nemzeti Helynévtár Programról, ahol az első évben elvégzett feladatok mellett a következő év tervei is előtérbe kerültek. A megbeszélésen 67 fő vett részt (oktatók, kutatók és hallgatók egyaránt), akik 9 hazai és 8 határon túli intézményt képviseltek.

5.3. Honlap, közösségi média

Elkészült, és 2022. december 1-jén elindult a Magyar Nemzeti Helynévtár Program hivatalos **honlapja**: <https://mnhp.unideb.hu/>.

A program minél szélesebb körben való megismertetése és népszerűsítése érdekében rövid **videófilm** készült, amelynek technikai munkálatait Gacsályi Gábor végezte. A videófilm megtekinthető a következő YouTube linken: <https://www.youtube.com/channel/UCUBXshWOKIFGG59nI6tXIHQ>.

Elkészült továbbá a program **Facebook- és Instagram-oldala** is.

6. Jelen beszámolót megtárgyalta és ebben a formájában 2023. január 26-i együttes ülésén elfogadta a MNHP Akadémiai Tanácsadó Testülete és Programtanácsa. Ugyanezen ülés elfogadta a MNHP 2023. évi munkatervét is.

Debrecen, 2023. január 27.

Tóth Valéria
tudományos vezető

Hoffmann István
programvezető